

---

# МАКЕДОНИЈА У НАТО: (НЕ)НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ГЕОПОЛИТИКЕ БАЛКАНА

---

УДК 327::911.3]:355.02(497.2)

DOI <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.8>

Прегледни рад

Биљана Ванковска\*

Филозофски факултет, Универзитет Св. Кирил  
и Методиј - Скопје

---

## Сажетак

---

Прича о македонском успеху уласком у НАТО је прича о самоиспуњавајућем пророчанству: покушавајући да избегну лоше прогнозе о опстанку државе, македонске власти су управо помогле да се створе услови за угрожавање националне безбедности, па и благостања грађана. Годину дана у Алијанси показује да је синдром слабе државе и даље присутан, а да је геополитичка позиција на „линији фронта“ слаба безбедносна гаранција за целокупност државе и националних интереса. Овај рад представља анализу геополитичке и геостратешке позиције најмлађе чланице НАТО у регионалном контексту, уз елаборацију политичког наратива који је пратио пут ка Алијанси. Поред *reality-check*-а у односу на то што је Македонија добила, а шта изгубила уласком у НАТО, у анализи ће се индиректно реферирати на српску политику војне неутралности, и уопште на српску

---

\* Имејл-адреса ауторке: [bvankovska@gmail.com](mailto:bvankovska@gmail.com).

спољну политику. Полазна премиса је да земље тзв. Западног Балкана и даље представљају систем повезаних судова, па се свака промена у једном делу региона одражава и на све остале. С друге стране, слабе државе остају ситан новчић у трансакцијама великих сила (или боље речено, корпоративног капитала који управља њима), тако да чланство у НАТО и војна неутралност не представљају прави одговор за зависност од западних центара моћи и за изгубљеног (или уопште нестеченог) суверенитета. У ери дезинтеграције евроатлантизма и растућег ауторитаријанизма, једино решење, али и најнедостижније, је успостављање ближе регионалне сарадње, на политичком, културном и безбедносном плану, што би водило стварању балканске безбедносне заједнице.

**Кључне речи:** Македонија, НАТО, војна неутралност, регионална сарадња, геополитика, национални интерес, безбедност

---

## МАКЕДОНИЈА У ТИНА МАТРИКСУ: БЕЗ АЛТЕРНАТИВА И БЕЗ КОМПАСА

Марта 2020. године, Македонија је постала тридесета чланица НАТО. Официјални наратив каже да је у земљи владао широки консензус око уласка у Алијансу: око овог спољно-политичког циља су се сложиле све политичке странке и велика већина грађана, још од 1993. године. Уз тај се рефрен обично спомиње и чланство у ЕУ, као нешто што је у ствари крајњи циљ свих настојања државе да постане део западне интегративне шеме. Другим речима, провлачи се теза да се без чланства у НАТО не може ући ни у ЕУ, тј. тамо где је економско и социјално благостање.

У овом контексту, Македонија није изузетак у односу на све друге бивше социјалистичке земље које су се 90-их

година 20. века окренуле ка Западу, прихватајући цео пакет институционалних и других реформи, почевши од тржишта до политичког уређења и међународне политике. Времена за делиберацију није било, јер је сенка ратова и тињање унутрашњег конфликта стварало атмосферу ургентности. С друге стране, друштво се није могло ослонити на демократске традиције и на широку партиципативну политику у којој би се рационално и транспарентно говорило о алтернативама, јер таквог искуства није ни било. По аутоматизму, прихваћен је ТИНА принцип (*There Is No Alternative*) у односу на све што је долазило са Запада. Романтизирање неолиберализма (у политичком и економском смислу) је ишло руку под руку са фантазијама о некаквој апсолутној синтези слободе, благостања и безбедности. Другим речима, (само)наметнути наратив је у себи садржавао тезу да само чланство у једној међународној организацији (савезу), само по себи, доноси и/или гарантује све заједно: припадност напредном (цивилизованом) свету, благостање (социјално и економско), демократију и мир. У стварности, Македонија је била и остала саставни део „пустиње посткомунистичке транзиције“ (Horvat and Štikš 2015).

Раскид са претходном државом и њеним режимом (укључујући и спољну и безбедносну политику) је затекао Македонију сасвим неспремну. На почетку транзиције једна од првих политичких странака је у својој платформи декларирала идеју о демилитаризованој држави (МААК), али убрзо је нестала и идеја и странка. (Сличан је био случај Словеније, где је академска и интелектуална јавност покренула иницијативу о држави без војске, но идеја није узела маха.) Армија Републике Македоније је конституисана у априлу 1992. године, тј. пет месеци након доношења првог Устава независне Македоније, и четири месеца након усвајања Закона од одбрани. У стварности, нормативни акти нису имали никаквог значаја све док се са терена нису повукле јединице ЈНА (које су са собом узеле и сво наоружање и војну опрему). Тако, са системом одбране само у теорији и нормативним актима, земља је у стварности била држава без војске бар извесно време. На иницијативу прве (експертске) Владе и првог цивилног министра одбране, 1993. године донета је одлука за учлањивање у НАТО и то у време када је на територији Македоније била распоређена мисија

Уједињених нација – УНПРОФОР, касније редефинисана као УНПРЕДЕП. Мисија је трајала све до почетка НАТО интервенције (фебруара 1999 године) када је Кина ставила вето на одлуку за продужење мандата у Савету безбедности, као реакцију на признавање Тајвана од стране македонске владе. Хронолошки гледано, Македонија је постала чланица Партнерства за мир 1995, а 1999. је поднела и први Акциони план (*Membership Action Plan, MAP*). Интересантно, у то време је из штампе изашла ауторска књига са називом „Неутрална Македонија“ (Гоцевски 1995), у којој је аутор Трајан Гоцевски<sup>1</sup> површно и неубедљиво елаборирао концепт, с којим његова експертиза економисте није имала велике додирне тачке са међународним односима у којима су се дешавале драматичне промене.

Усред НАТО интервенције, Македонија је постала не само база НАТО снага, одступајући касарне и све остале капацитете (посебно за случај копнене интервенције), него је истовремено постала и велики избеглички камп, примајући преко 360.000 избеглица са Косова\* (око 18% од укупне популације). Ипак, влада је сматрала да је то згодан тренутак да изврши притисак на Брисел и да добије чланство у Алијанси на брзој траци. Наравно, пусте жеље су биле далеко од остварења, не само због грчког вета у вези спора са именом, него и због свих акумулираних унутрашњих слабости друштва које се полако будило из сна о оазису мира.<sup>2</sup> Када је постало јасно да од западне помоћи неће бити ништа, док је земља једва управљала

---

1 Гоцевски је био први цивилни министар одбране независне Македоније и професор Филозофског факултета у Скопљу. По његовим казивањима књигу/анализу концепта неутралности поручио претседник Глигоров. Идеја никада није била ни јавно дискутована, нити је књига добила некакав јавни значај. Остаје нејасно када је Глигоров размишљао о тој идеји, али је чињеница да се и сам аутор никада није очитовао да подржава идеју неутралности: цела његова каријера је била везана за НАТО као једина алтернатива. Његова најновија књига је објављена 2021, поводом годишњице чланства под називом „Мој став“.

2 То је период када су међуетничке тензије постајале све евидентније, па узимале и насилне облике. Албанска заједница је још чекала „финално решење“ за Косово\*, па македонску државу није ни сматрала за својом домовином. Тако, албански посланици су бојкотовали гласање Устава у новембру 1991., одржали нелегални референдум о независној Илириди у западном делу Македоније, нису признали попис становништва, па је он морао да буде поновљен уз међународни мониторинг, дошло је до сукоба с полицијом у вези отварања Тетовског универзитета, а кулминација се десила за време сукоба са полицијом у Гостивару 1997. године. Када је почео отворени конфликт на Косову, добровољци из Македоније су похрлили у помоћ. Али Ахмети и Гзим Острени су постали високи чланови косовске УЧК, да би касније повели оружани устанак у Македонији, 2001 године.

кризом, тадашњи заменик министра за спољне послове Борис Трајковски, је на прес-конференцији у љутњи одговорио страним новинарима који су приговарали због лошег третмана избеглица: „Па што не пошаљете онда авионе да их покупите и одвезете у ваше богате земље?“. На то је добио спонтани аплауз македонских новинара, а касније је од анонимног политичара достигао позицију председника Републике.

Као последица косовског конфликта, НАТО интервенције и накупљених унутрашњих проблема, почетком 2001. је (сасвим предвидљиво) почео унутрашњи оружани конфликт са паравојном формацијом УЧК (исти акроним је имао други садржај за македонске услове, али је суштина и симболика била иста као она са Косова\*). Завршетак конфликта, уз помоћ олакшивача из САД и ЕУ, је резултирао драматичном променом политичког система, тј. увођењем консоцијацијског модела владања (*power-sharing*) између елита македонске и албанске заједнице. До промене уставног модела је практично дошло у време непроглашеног ратног стања, а уставни амандмани су били написани на енглеском (исто као што је био случај и са Дејтонским и Преспанским споразумом, са Косовским уставом, итд.). Јавне дебате, па и парламентарне, скоро да и није било јер није било ни демократске и слободне атмосфере, ни маневарског простора за преговарање између политичких снага представљених у парламенту. Охридски оквирни споразум је конституционализовао и институционализовао етничке поделе, односно трансформирао земљу у бинационалну творевину на стакленим ногама, у принципу веома слично Дејтонској Босни. Тзв. меки суверенитет је постао трајна одлика државе у којој су непрекидна међуетничка натезања и нефункционалне институције „захтевале“ константно укључивање амбасадора или специјалних посланика САД, НАТО и ЕУ. Припадање „западном блоку“ је тиме било трајно зацртано, без икакве дилеме или могућности избора друге алтернативе.

Након 30 година од распада Југославије, критички аутори и посматрачи (углавном леве провенијенције) покушавају да анализирају ток дешавања у контексту главног питања: шта се могло урадити другачије? Да ли су конфликти били неизбежни? Да ли су постајале друге алтернативе, политичке и безбедносне, националне и регионалне, подједнако? Неки истраживачи

млађе генерације из региона бивше Југославије (углавном са одличним западним образовањем) су недавно покренули пројекат у коме покушавају да поставе темеље другачијег преиспитивања прошлости, али и садашњости и будућности, под називом *Yugosplaining* (Vucetic 2020). Њихова полазна тачка је да су досада елаборације о томе шта се дешавало, зашто и како се може изаћи из кризе долазиле главно са Запада, из западних академских и политичких кругова, односно да је наратив био „украден“ од локалних актера и истраживача. Доминантни западни наратив је био не само једностран, него и некредибилан јер је мало ко уврштавао и утицај западних снага не само на распад СФРЈ, него и на међународни стејтбилдинг који је од новонасталих држава направио више објекте него субјекте међународних односа, па и унутрашњих политичких и друштвених токова. Изузеци су били и остали ретки, као Сузан Вудворд (Woodward 1995) или Питер Гован (Gowan 1999).

У примедбама на рукопис књиге „Чланство у НАТО: на линији фронта?“ (Vankovska 2020a), рецензент, Јан Оберг из Транснационалне фондације за мировна истраживања из Лунда је с правом приметио да у анализи македонског пута ка НАТО изостала анализа могућих алтернатива. Другим речима, реализам, па чак и детерминизам је превагнуо испред критичког приступа безбедности који би доказао да је било могућности и различитих безбедносних опција, макар и хипотетички. Истина је да је Македонији било потребно целих 27 година да оствари тај један једини циљ без алтернативе, а да се током целог тог периода није одржала икаква рационална јавна, политичка или чак и стручна дебата о различитим опцијама за спољну и безбедносну политику мале земље. Доминација ТИНА принципа, укључујући и научну/академску сферу, је ефективно онемогућио сваку критичку расправу о алтернативама уопште, чак и када је Македонија живела једну алтернативу – бити изван НАТО, а сада и ЕУ.

Антонио Грамши (Грамши 1978) би могао пуно тога рећи у вези данашње интелектуалне, епистемолошке и културне доминације Запада у земљама које је обухватио у свом походу након завршетка Хладног рата. Резултат је первазивна култура подаништва и апологије посебно код млађих истраживача. Постојање органске везе између знања

и моћи је нажалост константа. Епистемолошки отпор и непослушност је тешко и замислити због високе цене у смислу јавног престижа, позиције, каријерних могућности и слично. Тако, као и у многим полупротекторатима, и у Македонији, мисија високог образовања у сфери друштвених наука је да усагласи вредносне и идеолошке парадигме са онима који доминирају код западних савезника. Отуда, њихов главни циљ је производња армије политички коректних експерата и стручњака који би имплементирали увезене реформе и структурна прилагођавања, без обзира на националне циљеве, па чак и на њихову штету. Отуда, чак и на мировним студијама (на Филозофском факултету у Скопљу) скоро и да нема радова који би се позивали на ненасиље, антимилиитаризам или критику НАТО у савременом свету.

Слобода критичког мишљења се смањивала онако како су шансе за чланство постајале реалистичније, што се највише и видело за време тзв. Преспанског процеса у вези спора са именом (2018-2019 године). Парадоксално, али критика НАТО (или ЕУ), или ма које владине политике преузете у том смеру постаје не само немогућа, него и опасна. Македонија, нажалост, није задржала скоро никакву институционалну или државну меморију из времена бивше Југославије, земље која је била несврстана и имала развијену дипломатију. Притом, на НАТО се гледа као на нешто статичко, непроменљиво и вечно, па зато и не чуди када водећи политичари говоре да су се уласком у алијансу остварили вековни снови македонских револуционара (МЕТА 2018). Промене у међународном поретку пролазе и непримећено, јер је политика аутистичка, окренута само ка себи и ка порукама које долазе из главног центра светске моћи (бар у перцепцији локалних елита). Чињеница је да је од 1993. када је Македонија официјално затражила чланство у НАТО, не само да се међународни поредак променио, него и регион, али је свест о тим променама једва и видљива.

Криза НАТО као организације и између држава чланица је евидентна, чак и ако је Трамп (који је био виђен као главни кривац у време његовог мандата) напустио Белу кућу. Криза идентитета и сврхе се константно попуњава измишљањем или стварањем непријатеља: када није постојао СССР, ту је био крвави распад Југославије; касније су се наметнули Садам и

Ал Каида, а сада у визији „НАТО 2030“ се експлицитно наводи и Кина као опасни непријатељ (НАТО 2020). Геополитичке анализе и анализе савремених међународних односа указују на трансформацију светског поретка и, како објашњавају Фускас и Гокај (Fouskas and Gökaу 2019) до дезинтеграције евроатлантицизма и појаве новог ауторитаризма. Нажалост, Балкан постаје мали мултиполарни космос у коме се интереси великих (империјалних) снага индиректно сукобљавају, али највише профитира индустрија и трговина оружјем због растуће трке у наоружању у којој свако гледа свог суседа са неповерењем када се ради о војним капацитетима.

Али, фрактуре унутар НАТО су подједнако сложене. Безбедносна дилема и ходање по ивици рата између Турске и Грчке је нешто што ни савезништво не може помирити. Чак и улазак Македоније у НАТО је разоткрио незавршене конфликте између чланица, поводом такмичења ко ће преузети заштиту ваздушног простора земље. Сукоб и даље тиња између Бугарске, Грчке и Турске, док премијер Заев даје контрадикторне изјаве како би задовољио све суседе, не водећи рачуна да су њихови интереси некомпатибилни по много чему. Посебна прича је она у вези старог балканског ривалитета око Македоније, која поново постаје „јабука раздора“, мада то на први поглед можда измиче и пажљивим посматрачима дешавања на Балкану. С једне стране је вредно анализирати изјаву бившег грчког премијера Ципраса, која каже да је захваљујући Преспанском споразуму избегнут сценарио у коме се Турска налази на северним границама Грчке (*Слободен печат* 2021). С друге, интересантна је изјава бугарског премијера Радева да је питање заштите ваздушног простора изнад Македоније „историска одговорност“ Бугарске (*Novinite*, 4 December 2019). Између те две изјаве постоје бројни индикатори да би питање „ко су Македонци“ и „коме припада Македонија“ потенцијално могло изазвати варнице чак и међу НАТО савезницима (укључујући и Албанију, која има велики интерес у односу на положај албанске заједнице у земљи).



## У НАТО ПО СВАКУ ЦЕНУ

По дефиницији, међународне организације представљају релативно трајне структуре створене ради остваривања циљева њених чланица, које оне изван те организације не би могле остварити или би цена таквог подухвата била превисока (Archer 2015). У оснивачким актима сваке организације су утврђени принципи функционирања, процедуре доношења одлука, институционална структура, итд. Оно што је од суштинске важности је да је чланство добровољно и да чланице имају једнак статус, посебно у процесу доношења одлука. У извесним случајевима, током времена, организације могу створити и своје властите, корпоративне интересе и радити у том смеру. У случају НАТО, извесно је да је организација опстала и након Хладног рата не само зато што је то било од (националног) интереса САД, земље која је „једнакија“ од других (и која финансијски и војно одржава постојање алијансе), него и због тзв. гвозденог закона олигархије (Weber 197, Posen 2019). Интересантно је да је НАТО успео да се наметне у перцепцијама чланица и оних који су хтели да се учлане као некакав елитни, па чак и мирољубиви клуб нација. У орвелијанском стилу су се војни подухвати/интервенције изједначиле са борбом за мир, а војна алијанса је почела ширити наратив о себи као о примарно политичкој асоцијацији мирољубивих држава. Као што с правом примећује Мерје Куус (Kuus 2009, 554-555; Kuus 2007), НАТО је нормализовао милитаризацију света (феномен је назван космополитски милитаризам), а унутар земаља кандидата за чланство је текао сличан процес индоктринације преко школског система, медијума и невладиних организација (обично, евроатлантских савеза и сличних организација).

Македонија није одступила од овог модела понашања, који је најпре био успостављен у осталим земљама из Централне и Источне Европе. Не само да је НАТО приказан као једина (безбедносна) алтернатива, него су се подстицала лажна очекивања код грађана да је то организација првенствено политичког значаја, и да је само чланство гаранција економског просперитета. Оно по чему се Македонија разликовала од осталих кандидаткиња је било питање унутрашње кохезије и међуетничког мира, тј. оно што је одувек било њена

Ахилова пета. Наиме, и поред свих турбулентних дешавања у региону, претње по безбедности су одувек биле више везане за унутрашње односе и расцепе у друштву, подељеном по етничком, религијском и језичком линијом. Посебно у време доношења Преспанског споразума (2018-2019), а и касније, реторика власти је била да је чланством у Алијанси Македонија осигурала свој „катастарски лист“, тј. своје постојање као државу. Другим речима, македонске елите су увек очекивале да НАТО спаси земљу од њених унутрашњих проблема. Реформе везане уз НАТО чланство су помогле у институционализацији међународног стејтбилдинга, па су се тако повремено појављивале паролe да „пут ка НАТО води кроз Охрид“ (тј. Охридски споразум), па онда је то добило другачији тоналитет - „пут ка НАТО води кроз Преспу“, онако као што се тврди да пут ка ЕУ води кроз НАТО. Македонија се тако годинама изгубила у лавиринту Минотаура.

Током година, Армија (АРМ) је постепено од аутсајдера постала главни адут у настојањима за учлањење у западне евроатлантске структуре (како се обично назива НАТО). У одређеним тренуцима издвајања за војску су достигале оних невероватних 2 % БНД, да би у другима падале што због економске кризе, што због разочарања (као након Букурешког самита 2008. када су, насупрот обећањима америчког председника Буша, у Алијансу ушле Албанија и Хрватска, али не и Македонија, због грчког вета). Осим тога, скоро истовремено након изласка из унутрашњег конфликта, македонски контингенти (ма колико мали били) су почели учествовати у војним операцијама НАТО (у Авганистану) или САД (рат у Ираку). При томе, социјални положај припадника армије у целини је остао низак и понижавајући, док је учешће у страним мисијама постало начин зараде, па је интерес одувек био висок. Део професионалних војника који је напустио службу и добио статус контрактора у страним фирмама је у порасту, мада званични извори Министарства нерадо говоре о овом феномену.

Официјални наратив чланства у НАТО се одувек био пун фантазија и полуистина: прво, теза да је НАТО савез демократских држава пада у воду не само због милитантне суштине његовог деловања и постојања него и због глобалне

кризе либералне демократије, као и стање у земљама као што су Турска, Мађарска, па и САД; друго, теза да НАТО доноси унутрашњи мир и стабилност, тј. да превладава унутрашње поделе, пада испред примера отворених (или замрзнутих) конфликта око Каталоније или Северне Ирске; треће, теза да се у ЕУ не може без чланства у НАТО је лажна јер све чланице НАТО нису и чланице ЕУ, и обрнуто; четврто, теза да чланство у НАТО аутоматски значи социјално благостање, повећане стране инвестиције и економски развој не важи у време кризе капитализма (која је почела 2008, а продубила се у време пандемије). Осим тога, постоје земље (а Србија је добар пример за то) где страни улагачи у мултиполарном свету нису само са Запада, а чак и они западни се воде другим критеријумима, а не чланством у алијанси. На крају, свет улази у нову фазу коју су експерти лондонског *Економиста* назвали слобализација (*slowbalisation*) (*The Economist* 2019). Коначно, чак и теза да НАТО гарантује војну безбедност својих чланица подједнако је само хипотеза која би се требала испитати у стварности. Не само бивши председник Трамп, него и велики број војних експерата не сматра да је одбрана земаља као Црна Гора или Македонија вредна ризиковања оружаног сукоба ширих размера (што не важи када је у питању Украјина). Вудворд (Woodward 2013, 1170) је у праву када каже да је концепт динамичне ненамерне колонијалне експанзије ка тзв. „турбулентној граници“ из 19. века и даље веома користан у балканским случајевима. Она сматра да је садашњи западни регулаторни режим у већој мери само институционализација модела међународне праксе на Балкану са краја 19 века.

Гледано у ретроспективи, македонске власти су по правилу биле спремне за свакојаке уступке, па и на штету националних интереса, само да би задовољили савезнике и осигурали чланство у алијанси. Уступци су почели још у време НАТО интервенције из 1999. када је на располагању била стављена не само територија, него и касарне, путеви, логистика за евентуалну инвазију преко македонске границе. Под менторством Вашингтона, Македонија је заједно са Црном Гором признала независност Косова, не водећи рачуна о утицају те одлуке на регионалне односе, мада се мора признати да су и унутрашњи разлози одиграли велику

улогу због велике албанске заједнице. Ипак, највећи уступак је направљен потписивањем два споразума за балканским суседима: Пријатељски споразум са Бугарском (Treaty of Friendship, Good-neighborliness, and Cooperation between the Republic of Macedonia and the Republic of Bulgaria. 2017) и Преспански споразум са Грчком (Конечна спогодна за решавање на разликите опишани во Резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената спогодба од 1995 г. и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните. 2018). На први поглед се чини да је други подразумевао већу жртву (промену имена и Устава, уз још неке преузете обавезе), меѓутим крајем 2020. постало је јасно да је споразум с Бугарском још болнији јер задире директно у постојање македонског народа, језика и историје (пре 1944). Преспански споразум је био резултат притиска с вани, због геополитичких интереса. Проширења НАТО на „проблематичној граници“ фронта, без обзира на дубоке последице по македонско друштво које је добило још један узрок дестабилизације (Van-kovska 2020b). Овај се уступак приказивао и као нешто што се треба урадити због уласка у ЕУ (посебно у сусрет референдуму о Преспанском договору 30. септембра 2018), мада је на крају чак и председник Пендаровски признао да је чланство у НАТО у ствари главна, а не утешна награда (RTS 2019). То је исто поновила и министарка одбране Шекеринска: да је НАТО заслужан због промене имена (тј. НАТО је спасио Преспански споразум), а не ЕУ (Euroactiv 2019).

Годину дана након уласка у НАТО и освајања „главне награде“, Македонија не само да остаје без почетка преговора за чланство у ЕУ због бугарског вета, него НАТО постаје скупље него што се раније предвиђало (ако су уопште и прављене економске анализе, јер на академском плану их је немогуће наћи осим у памфлетима и апологијским текстовима). Делимице због пандемије, а још више због драматичних дешавања на геополитичком плану, мала и сиромашна држава се суочава с парадоксом да је више буџетских средстава употребила за модернизацију војске и набавку америчких тенкова (210 милиона долара само за ово наоружање, а долазе и други рачуни), док је за здравствени систем (који је у колапсу, а земља

је у врху по смртности од Ковида-19) искористила само 7 милиона еура – и тако није испунила услов за добијање помоћи из Солидарног фонда ЕУ. Док се у демократским друштвима унутар НАТО савеза и даље леме копља око кључне дилеме „више путера или више наоружања“, не само македонско политичко вођство него ни интелектуална и невладина сфера никада није ни поставила питање цене коштања, тј. што је Македонија добила, а што добила заузврат у овој трансакцији посредством великих западних сила. Македонски се војници коначно враћају из Авганистана где су били од самог почетка, али лојалност по сваку цену обухвата и слање контингената у друге војне авантуре у будућности.

### ЧЛАНИЦА НАТО НА ЛИНИЈИ ФРОНТА: ИЗМЕЂУ ДОБРОСУСЕДСКИХ ОДНОСА И ВЕЛИКЕ ПОЛИТИКЕ

Како је чланство у НАТО постајала реалнија опција, тако је јачала и агресивна реторика македонских политичара према незападним земљама. На пример, са говорнице скупштине УН-а, премијер Заев умало објавио рат Северној Кореји (СДК 2017). Упозорења упућене Ирану, Руској федерацији, Кини, Венецуели итд. долазе не само од министара, него и од владиних саветника и експерата. У медијима (од којих не мали број добија грантове из страних амбасада или USAID-а) суптилно се провлачи русофобија, што је само ехо званичних владиних ставова да Русија представља претњу по националну безбедност земље. Без обзира на питање о коме се ради и о утицају на националне интересе, Скопље одано држи страну Вашингтона и Брисела (у случају разилажења на овој релацији, прати се америчка позиција). Тако, уласком у НАТО (у најмоћнијој војној алијанси свих времена, како обично с поносом потенцирају политичари), Македонија не само да се одрекла властите дипломатије (која је и раније била у повоју и испуњена партијским кадровима уместо професионалцима), него и националних интереса. Коначно, надајући се заштити алијансе, Македонија је себи почела стварати непријатеље и тамо где их није ни било (вредно је поменути да су Кина и Русија биле чланице Савета безбедности које су деценијама уназад подржавале уставно име Републике Македоније, у

време када је Запад инсистирао на промени упркос добијем спору против Грчке испред Међународног суда правде).

Апсурдно, али у години уласка у НАТО и пандемије, Македонија је од НАТО добила ћебад и 16 респиратора као медицинску помоћ, док су припадници НАТО армије добили руске вакцине (као донацију Србије), а униформе од Турске. У време док је текао процес имунизације војске, министар спољних послова Бујар Османи је преко Твитера дао подршку америчким акцијама у Украјини и осудио „агресивно понашање“ Русије. Руска амбасада у Скопљу је то нотирала и одговарајуће реаговала шаљући поруку да се овакве ствари не заборављају. Укратко, македонске власти нису научиле лекцију коју је некада изговорио француски председник Митеран да је понекад паметније ћутати.

Допринос Македоније НАТО је на први поглед толико мали да није вредан ни помена. Са малом и слабо опремљеном армијом њено је чланство више терет, него некакав удео војној моћи Алијансе. Према међународним изворима, по својој ватреној моћи, Македонија је рангирана на 127 месту од укупно 138 земаља на листи (*Global Fire Power Review 2020*). Цинични посматрачи из САД су приметили да годишњи војни буџет Македоније износи колико и трошкови 75 минута годишње потрошње Пентагона; а да је земља са 12.6 милиона долара БДП (који је нижи од оног Монтане), са популацијом од око 2 милиона становника, има армију величине поштанске марке. Закључак је да је 30-та чланица НАТО само још један привезак и терет. Македонија се показала кориснијом као политички и симболички адут у америчкој спољној и војној политици, увек када су САД хтеле да презентују наводну широку подршку у свету за своје акције. На геополитичкој карти НАТО, Македонија нуди војни полигон Криволак као војну базу за тренинг или логистику НАТО снага. До сада нико није направио никакву студију о еколошким ефектима, али о правним последицама од постојања војних база на својој територији.

Уласком у НАТО, као што је већ речено, македонске муке око државности и идентитета нису престале. Напротив! Ако је НАТО био само први корак ка ЕУ, онда се показало да државни

врх је или потценио или није ни видео очито, тј. да ће Бугарска искористити свој положај унутар Уније да добије уступке као што је то урадила Грчка. На први поглед, чинило би се да билатерални спорови са суседним државама (које су савезници у НАТО) неће имати утицаја на стање унутар војске. Али, ефекти Преспанског споразума су се снажно одразили на етос и расположење у војсци. Још раније у склопу међународних мисија у Авганистану и Ираку, македонски војници нису смели да на униформама носе име земље из које долазе због супротстављања Грчке. Када је проблем био „решен“ (тј. име државе промењено) не само да су скинуте ознаке, него и дугмад и друге инсигније које би могле представљати повреду Преспанског споразума, чак и при церемонијама или у свакодневном војном животу. Приликом посете тадашњег грчког премијера Ципраса, не само да почасна војна гарда није била изведена, него је и македонска химна била избачена из протокола да се гост не би увредио. Сличне епизоде су постале свакодневица. Крајем децембра 2020. у медијима је изашло отворено писмо македонских војника упућено властима, у коме се изражава незадовољство не само у погледу третмана армије од стране политичких власти („одузели сте нам Македонију и забранили сте нам да је носимо на униформама“, „разоружујете нас и трансформирате специјалне и тенковске јединице, намештете да градимо капацитете само како лака пешадија“ итд.) (*Република* 2020а). Део припадника војске показује и незадовољство због политике демакедонизације, сада и у контексту преговора са Бугарском. Наиме, политичке елите показују спремност да изврше ревизију историје македонског народа, па тако се и време бугарске окупације у време Другог светског рата приказује као „администрирање територијом“, као што је у интервју за један бугарски медијум изјавио Зоран Заев (Marusic 2020). Оваква реинтерпретација историје која директно задире у корене народноослободилачког рата и стварања партизанских одреда у Македонији, коју су устали управо против бугарског окупатора, је доживљена као још један ударац по традицијама и симболима данашње АРМ. Истовремено, (сада већ бивши) бугарски министар одбране Каракачанов је претио слањем војске (*Република* 2020б). Македонска влада, тј. слабија и зависна страна у спору и у очекивању одлуке, о почетку преговора са ЕУ је остала нема.

Македонска министарка одбране је индиректно одговорила (и то за време на церемоније давања заклетве кадета Војне академија): „Времена када су министри одбране из нашег региона могли давати такви изјаве, а да оне буду узете озбиљно, је давно прошло. Бугарска је чланица НАТО, а то смо сада и ми, а ово није одговарајући начин на коме чланице Алијансе треба да комуницирају едне с другима“ (МЕТА 2020).

Чланство у НАТО није утицало на синдром зависности од страних фактора, јер се и у унутрашњим и у спољним односима државни врх ослања на наду да ће Брисел, Берлин или Вашингтон утицати у корист македонске позиције. Тако, све до самог самита ЕУ у децембру 2020. влада је веровала да ће неко принудити Софију да не користи своје право вета. У суштини, страх од поделе земље по линији Софија-Тирана и даље постоји, па се зато и сматра да је НАТО фактор који ће спречити „намере суседних земаља“ (Republika 2020). С друге стране, верује се да је главна предност која је држава добила учлањивањем у НАТО, то што ће бити у стању да равноправно одлучује о свему унутар алијансе, тј. да ће бити за столом, а не на столу (Министарство за одбрана 2020). Циркулација разних *non-papers*-а око прекрајања граница, а у којима се налази и Македонија, показује да ништа није извесно, а да се духови могу лако узбуркати. Што се Македоније тиче, унутрашњи процес фрагментације који води ка федерализацији је почео још 2001. године, а био је потврђен законом о етничким границама општина из 2004. године и увођењем албанског језика 2018. године као другог службеног језика на читавој територији насупрот одредбама Устава и Охридског споразума. Ставови разних аналитичара (Less 2016) или политичара (*Foreign Policy* 2017) са Запада су се до сада сматрали пробним балонима, али уколико земља нема унутрашњу кохезију и друштвени споразум око кога би се окупио демос, онда је њена судбина неизвесна.

Интересантно је да је прва војна мисија Македоније као чланице НАТО упућена управо на Косово\* новембра 2020 године – 44 војна официра су део мисије КФОР-а. Том приликом премијер Заев је изјавио „наша је Армија једнака чланица и део најмоћније војно-безбедносне алијансе на свету“ (Влада 2020). Један је медијски наслов гласио: „Македонска армија



улази на Косово[\*]“ (360 степени 2020). Према званичним изворима, очекује се да ће мисија расти убудуће, што логично наводи на закључак да су прогнозе такве да ће на Косову бити потребно дугорочније војно присуство. То позиционира Македонију на линији између Београда и Приштине, без обзир на ток дешавања. Наравно, ту се не ради о некаквој ситуацији у којој земља може бити неутрална, јер због дешавања из 2001. године, па све до кумановских дешавања из 2015. године, као и због текућих преговора између Београда и Приштине са могућим утицајем на македонску националну безбедност. Један од оружаних инцидената који су ставили на тест одрживост Македоније је управо „Кумановски случај“ познат под именом Диво насеље (по имену кумановског насеља) у коме је оружана група етничких Албанаца, главно са Косова, убила 8 и ранила 40 полицајаца 9-10 маја 2015 године.

### ЗАКЉУЧАК

Чланство Македоније у НАТО није донело никакве промене на боље како је било обећавано од свих политичких елита током 28 година. Земља и даље страда од других дефицита за које војна алијанса нема лека. Још горе, чланство у војној алијанси је додало на тежини социјалне цене усред пандемије, када је постало јасно да држава не само да није улагала у здравствени систем (као ни у остале јавне сервисе), него га је приватизовала и тако ослабила, а део средстава је одлазио и даље се прелива ка војном сектору. За сада Македонија има само мали контингент на Косову, као подршка НАТО снагама, али је то доводи директно у сукоб са другим суседом – Србијом. И поред свих декларативних изјава о добросуседским односима, стајање на различитим странама у случају негативног сценарија, говори да је Македонија одабрала страну, а да при томе није ни сигурна да ће је моћни савезници бранити у случају нужде. Још горе је да ривалитет око старог Македонског питања и даље постоји, и да ствара тензије усред Балкана између Анкаре, Атине, Софије, Београда и Тиране, са могућим променљивим „коалицијама“. Током три деценије свог постојања као независна држава, Македонија није успела да изгради солидну дипломатију, није себи створиле савезнике

споља (јер чак и ослањање на Вашингтон је слаба гаранција ако се зна да би Американци више водили бригу о важнијем и већем албанском савезнику на Балкану, него о неважној Македонији). Ипак, највећи је проблем унутар државе која је „заробљена“, а елите ради по налозима споља и постаје још мало тога што није распродато за неке „веће каузе“. Ако је Преспански процес којим је изван устава и међународног права промењено име земље, а на кога се надовезује и Бугарски процес, некаква лекција, онда је сасвим могуће да нека влада организује још један „референдум“ као онај из 2018., па да без обзира на резултат прогласи да су се грађани „добровољно“ одрекли своје државности. Мењање граница „мирним путем“ је нешто што ће и тзв. међународна заједница брзо признати. Македонска НАТО армија је не само војнички слаба, без политичког капитала и утицаја, него и подељена изнутра по партијској и етничкој линији.

## РЕФЕРЕНЦЕ

- Archer, Clive. 2015. *International Organizations*. 4<sup>th</sup> edition. NY: Routledge.
- Euroactiv*. 2019. “North Macedonia minister: NATO, not EU, saved name change deal”. 6 June. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/north-macedonia-minister-nato-not-eu-saved-name-change-deal/>.
- Foreign Policy*. 2017. “GOP Lawmaker Says Macedonia ‘Is Not a Country,’ Macedonia Goes Ballistic ...because it is a real country.” 9 February. <https://foreignpolicy.com/2017/02/09/gop-lawmaker-says-macedonia-is-not-a-country-macedonia-goes-ballistic-dana-rohrbacher-congress-balkans-diplomatic-controversy/>.
- Fouskas, K. Vassilis and Bülent Gökay. 2019. *The Disintegration of Euro-Atlanticism and New Authoritarianism. Global Power Shift*. London: Palgrave.
- Global Fire Power Review*. 2020. “North Macedonia Military Strength”. [https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country\\_id=macedonia](https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=macedonia).

- Гоцевски, Трајан. 1995. *Неутрална Македонија*. Куманово: Македонска ризница.
- Грамши, Антонио. 1978. *Одбрани текстови*. Скопје: Македонска книга.
- Gowan, Peter. 1999. "The NATO Powers and the Balkan Tragedy." *New Left Review*, Issue 1/234, March/April.
- Horvat, Srećko and Igor Štiks. 2015. *Welcome to the Desert of Post-Socialism. Radical Politics after Yugoslavia*. London and NY: Verso.
- Kuus, Merje. 2007. *Geopolitics Reframed. Security and Identity in Europe's Eastern Enlargement*. NY: Palgrave Macmillan.
- Kuus, Merje. 2009. "Cosmopolitan militarism? Spaces of NATO expansion." *Environment and Planning A: Economy and Space*. 41 (3): 545-562. doi: 10.1068/a40263.
- Конечна спогодна за решавање на разликите опишани во Резолуциите 817 (1993) и 845 (1993) на Советот за безбедност на Обединетите нации, за престанување на важноста на Привремената спогодба од 1995 г. и за воспоставување на стратешко партнерство меѓу страните. 2018. <https://vlada.mk/node/17422?ln=mk>.
- Less, Timothy. 2016. "Dysfunction in the Balkans. Can the Post-Yugoslav Settlement Survive?" *Foreign Affairs*. 20 December. <https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2016-12-20/dysfunction-balkans>
- Marusic, Sinisa Jakov. 2020. "North Macedonia PM's Remarks About History Hit a Nerve". *BIRN*. 26 November. <https://balkaninsight.com/2020/11/26/north-macedonia-pms-remarks-about-bulgarian-history-hit-a-nerve/>
- META. 2018. "The invitation to Macedonia for NATO membership was listed on the agenda for the July summit". 20 June. <https://meta.mk/en/the-invitation-to-macedonia-for-nato-membership-was-listed-on-the-agenda-for-the-july-summit/>

*МЕТА*. 2020. “Shekerinska reacts to Karakachanov’s ‘regiment’: The communication between allies shouldn’t be in this manner.” 21 October. <https://meta.mk/en/shekerinska-reacts-to-karakachanovs-regiment-the-communication-between-allies-shouldnt-be-in-this-manner/>

Министерство за одбрана. 2020. „Шеќеринска: Главната НАТО придобивка е влијанието при носењето одлуки и имицот на одговорна држава.“ 27 февруари. <http://www.mod.gov.mk/?interviews=%D1%88%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B3%D0%B%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0&lang=mk>.

NATO. 2020. *NATO 2030: United for a New Era*. 25 November. [https://www.nato.int/nato\\_static\\_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf)

*Novinite*. 2019. “Rumen Radev: Protecting the Republic of North Macedonia’s Air Space Is Bulgaria’s National Duty and Responsibility”. 4 децембар. <https://www.novinite.com/articles/202027/Rumen+Radev%3A+Protecting+the+Republic+of+North+Macedonia%E2%80%99s+Air+Space+Is+Bulgaria%E2%80%99s+National+Duty+and+Responsibility>

Posen, Barry. 2019. “Trump Aside, What’s the U.S. Role in NATO?”. *The New York Times*. 10 March. <https://www.nytimes.com/2019/03/10/opinion/trump-aside-whats-the-us-role-in-nato.html>.

*Република*. 2020а. „Македонските војници со писмо до власта: Ни ја зедовте Македонија од униформата и ни забранивте да ја носиме“. 2 децембар. <https://republika.mk/vesti/makedonija/makedonskite-vojnici-so-pismo-do-vlasta-ni-go-smenivte-imeto-na-drzavata-ni-ja-zedovte-makedonija-od-uniformata-i-ni-zabranivte-da-ja-nosime/>

- Република*. 2020б. „Каракачанов: Ќе испратам полк за да ги урне спомениците во Скопје“. 20 октомври. <https://republika.mk/vesti/makedonija/karakachanov-kje-isprat-am-polk-za-da-gi-urne-spomenicite-vo-skopje/>
- Republika*. 2020. “Zaev insists that the name change was worth it because NATO now protects Macedonia from its neighbors’ designs.” 25 June. <https://english.republika.mk/news/macedonia/zaev-insists-that-the-name-change-was-worth-it-because-nato-now-protects-macedonia-from-its-neighbors-designs/>.
- RTS*. 2019. “Pendarovski za RTS: Vredelo je promeniti ime Makedoniji zbog ulaska u NATO.” 1 ноембар. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/3720260/pendarovski-za-rts-vredelo-je-promeniti-ime-makedoniji-zbog-ulaska-u-nato.html>
- СДК*. 2017. „Заев ја повика Северна Кореја да се откаже од нуклеарната програма.“ 22 септември. <https://sdk.mk/index.php/makedonija/zaev-ja-povika-severna-kore-ja-da-se-otkazhe-od-nuklearnata-programa/>.
- Слободен печат*. 2021. “Tsipras: If the Prespa Agreement did not exist, today Turkey would be on our northern border.” 20 February. <https://www.slobodenpecat.mk/en/czipras-akone-postoeshe-dogovorot-od-prespa-denes-turczija-ke-beshe-i-na-nashata-severna-granicza/>.
- The Economist*. 2019. “Slowbalisation. The steam has gone out of globalization.” 24 January. <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation>
- Treaty of Friendship, Good-neighborliness, and Cooperation between the Republic of Macedonia and the Republic of Bulgaria*. 1 August 2017. <https://mfa.gov.mk/en/document/1712><https://mfa.gov.mk/en/document/1712>
- Vankovska, Biljana. 2020a. *The NATO Membership: On the Front-line?*. Skopje: Faculty of Philosophy.

- Vankovska, Biljana. 2020b. "Geopolitics of the Prespa Agreement: Background and After-Effects". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 22 (3): 343-371. doi: 10.1080/19448953.2020.1739880
- Влада. 2020. „Премиерот Заев по повод испраќањето на првиот контингент на Армијата на Република Северна Македонија во мисијата КФОР на Косово: Оваа мисија има посебно значење бидејќи нашата Армија за првпат директно учествува во мисија како 30-та земја членка на НАТО.“ *Poslednji pristup* 1.10.2021. <https://vlada.mk/node/22854>
- Vucetic, Srdjan. 2020. "Yugosplaining the World". 2 July. <https://thedisorderofthings.com/2020/07/02/yugosplaining-the-world-%E2%80%AF/>
- Weber, Max. 1971. "Legitimate Authority and Bureaucracy." In: *Organisation Theory*, D. S. Pugh (ed), Harmondsworth: Penguin.
- Woodward, L. Susan. 1995., *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*. Washington DC: The Brookings Institution.
- Woodward, L. Susan. 2013. "The long intervention: continuity in the Balkan theatre." *Review of International Studies* 39(5): 1169-1187. doi:10.1017/S0260210513000284
- 360 степени. 2020. „Македонската армија влегува во Косово.“ 28 јули, 2020. <https://360stepeni.mk/makedonskata-armija-vleguva-vo-kosovo/>.

Biljana Vankovska\*

MACEDONIA IN NATO: THE BALKAN  
GEOPOLITICS AND LESSONS (NOT) LEARNED

---

Resume

---

The narrative of the Macedonian successful NATO accession is actually a story of a self-fulfilling prophecy: having tried to avoid negative forecast, the Macedonian government has de facto helped creating conditions for diminishing national security and even the citizens' wellbeing. One year since the joining the Alliance displays numerous proofs that the syndrome of weak state is still present, while the geopolitical positioning on the „frontline“ brings no security guarantees either for the state's integrity nor its national interests. This article analyses the geopolitical and geo-strategic position of the youngest NATO member-state in the regional context, accompanied by elaboration of the political narrative that veiled the road toward the Alliance. In addition to the reality-check in terms of what has been gained and what has been lost on this way, the analysis also pays attention to the Macedonian viewpoint on the Serbian politics of military neutrality and in general, its foreign policy. The starting premise is that the countries of the so-called Western Balkans still represent a system of connected vessels, thus any change in one part of the region has an impact on the rest. On the other hand, weak states remain small coins in the transactions of the great powers (or more precisely, of the corporate capital that governs in them). Hence both membership in NATO and military neutrality do not give the right answer to the issue of dependency from the Western power centers and the lost (if ever truly gained)

---

\* E-mail address: bvankovska@gmail.com.

sovereignty. In the era of disintegration of Euro-Atlanticism and rising authoritarianism, a solution (still hardly achievable) is in re-establishing regional cooperation in the political, cultural and security spheres.

**Keywords:** Macedonia, NATO, military neutrality, regional cooperation, geopolitics, national interest, security\*

---

---

\* Овај рад је примљен 2. априла 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 18. октобра 2021. године.